

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף ד

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

הערה חשובה: המילים המודגשות הן תמצית העניינים וניתן לקרוא אותן בפני עצמן כסיכום מהיר.

דף ד

נשים פטורות מראיה

מצוות ראיה היא מצוות עשה שהזמן גרמא, כלומר חיובה תלוי בזמן, בהגעת זמן הרגל, ומבואר במסכת קידושין, שכל מצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות.

והיה מקום לומר, שמצוות ראיה אף על פי שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא נשים חייבות בה, שהרי מצוות הקהל, אף על פי שגם היא מצווה עשה שהזמן גרמא, הנשים חייבות בה, כפי שנתבאר בדף ג', ואם כן היה מקום לומר, שכשם שבמצוות הקהל הנשים חייבות, כך הן חייבות במצוות ראיה.

ואולם באמת הנשים פטורות ממצוות ראיה, כי נאמר, "שֶׁלֶשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶל פְּנֵי הָאֵדוּן ה'", והמיעוט "זְכוּרָךְ", מלמד, שרק זכרים חייבים בראיה, ונשים פטורות.

ושני מיעוטים כלולים במילה "זְכוּרָךְ" שהרי היה יכול לכתוב רק "זכר" ומאחר שכתב "זכורך", הרי כאן שני מיעוטים, מהאחד מיעטו נשים, ומהשני דבר נוסף המבואר להלן.

טומטום ואנדרוגינוס פטורים מראיה

כבר נתבאר, שהכתוב "יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ", שני מיעוטים יש בו, האחד מלמד שדווקא זכרים חייבים בראיה, ולא נשים. והמיעוט הנוסף מלמד, שדווקא זכרים גמורים חייבים בראיה, וטומטום ואנדרוגינוס פטורים.

האנדרוגינוס הוא מי שיש בו זכרות ונקבות, ולולא המיעוט היה מקום לומר, מאחר שיש בו צד זכרות, חייב בראיה כזכרים, ולכן בא הכתוב ולימד, שאין הדבר כן והוא פטור מראיה, כי אינו זכר גמור בלבד.

וסתם טומטום הוא מי שאין בו לא זכרות ולא נקבות, שסתום הוא מכאן ומכאן, והרי הוא ספק זכר ספק נקבה, ולא הוצרך הכתוב לפוטרו, כי לא היה מקום לטעות בדבר, לומר שהוא חייב, שהרי הוא ספק אשה, ואם יביא קרבן ראיה, הרי זה ספק חולין בעזרה.

והטומטום שבא הכתוב לפטרו מראיה, הוא טומטום שביציו מבחוץ, שבכך נודע שהוא זכר, אבל הגיד סתום, ובא הכתוב ולימד, מאחר שאינו כזכר גמור, הרי זה פטור.

חיוב קטן בראיה

בברייתא מבואר, שהריבוי "יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ", בא ללמד, שגם קטנים חייבים בראיה.

ומסקנת הגמרא, שמצוות ראיה בקטנים הרי היא ככל המצוות, שמדין תורה הקטנים פטורים מהן, וחכמים תקנו לחנכם בכל אחת מהמצוות, בהגיעם לגיל הראוי לכל מצווה ומצווה.

ואם כן, קטן שהגיע לגיל חינוך במצוות ראיה, חייב בראיה מדברי חכמים, וקטן שלא הגיע לגיל חינוך במצוות ראיה, פטור מראיה.

והברייתא בה נתבאר, שהריבוי "כָּל" מלמד שגם קטנים חייבים בראיה, מדברת בקטנים שהגיעו לחינוך, ואין הכתוב הזה עיקר, אלא אסמכתא בעלמא.

ובדף ו' יתבאר בעזה"י אימתי מגיע הקטן לגיל חינוך במצוות ראיה.

מי שאינם יכולים לעלות

עם הכל פטורים מראיה

מסקנת הגמרא, שהכתוב "יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ", בא ללמד, שאין חייבים במצוות ראיה, אלא אותם שיכולים לבוא ולהיראות עם כל הזכרים יחד.

יצאו בעלי האומנות הבאות, מאחר שריחם

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף ד

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

רע מחמת אומנותם, אינם יכולים לעלות יחד עם אחיהם, ולכן הם פטורים מראיה.

א. המקמץ, הוא המקמץ בידו צואת כלבים, כדי לתקן בהן עורות.

ב. המצרף נחשת, שמצרף ומזקק את הנחושת במקום שחופרים אותו מן הקרקע.

ג. הבורסי, הוא מעבד העורות.

עבדים במצוות ראייה

א. עבדים שאינם משוחררים.

נאמר בעבדים "חפשה לא נתן לה" (ויקרא י"ט כ'),

וכן נאמר בנשים "וְכָתַב לָהּ" (דברים כ"ד א').

ולמדו מכאן בגזרה שווה, שהעבדים הרי

הם כנשים. כל מצוות שנשים חייבות בהן,

גם עבדים חייבים בהן, וכל מצוות שנשים

פטורות מהן, גם העבדים פטורים מהן.

וכבר נתבאר לעיל, שנשים פטורות ממצוות

ראיה, ואם כן, גם עבדים פטורים ממצוות

ראיה.

ב. עבדים משוחררים.

עבדים משוחררים הרי הם כגרים, ודינם

ככל ישראל, ולכן הם חייבים בראיה.

ג. מי שחציו עבד וחציו בן חורין.

היה מקום לומר, שמי שחציו עבד וחציו בן

חורין יהיה חייב במצוות ראייה מחמת חציו

בן חורין.

ובאמת אין הדין כן, כי נאמר "שְׁלֹשׁ פְּעָמִים

בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶל פְּנֵי הָאָדוֹן ה'", ללמד,

שאינ חייב בראיה אלא מי שיש לו אדון

אחד, יצא זה, שיש לו אדון אחר, שהוא

פטור.

וזהו ששנינו במשנתנו שעבדים שאינם

משוחררים פטורים.

וכל זה כדעת בית הלל לפי משנה ראשונה,

אבל לפי משנה אחרונה, מאחר שהאדון

מחויב לשחרר את העבד, הרי זה נידון

כמשוחרר, וחייב בראיה.

בעלי קבין פטורים מראיה

בדף ג' כבר נתבאר, שבעלי קבין פטורים

מהראיה, כי נאמר בענין ראייה "שְׁלֹשׁ פְּעָמִים

בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ", ופעמים הם רגלים.

וכן הוא לדעה שניה בברייתא המובאת בדף

זה.

ולדעה ראשונה בברייתא המובאת בדף זה,

ענין זה שבעלי קבין פטורים מהראיה, למד

מהכתוב "שְׁלֹשׁ רְגְלִים תִּחַג לִי בְּשָׁנָה" (שמות כ"ג

י"ד).

מי שאינו יכול לעלות

בכוחות עצמו פטור מראיה

נאמר "שְׁלֹשׁ רְגְלִים תִּחַג לִי בְּשָׁנָה" (שמות כ"ג י"ד),

ללמד, שאין חייב בראיה, אלא מי שיכול

לבוא ברגליו שלו, בלא שום סיוע. ומכאן

למדו, שכל אלו שצריכים סיוע, פטורים

מראיה, ובכללם, חיגר, חולה, סומא, זקן.

ודעת רבי יוחנן בן דהבאי משום רבי יהודה,

שגם סומא בעינו אחת פטור מראיה, כפי

שנתבאר בדף ב'.

ודעת רבי תנחום, שגם חיגר ברגלו אחת

פטור מראיה, כפי שנתבאר בדף ב'.

המפונק פטור מראיה

עוד אמרו, שהכתוב הנזכר לעיל מלמד גם על

המפונק, שאינו יכול ללכת בלא מנעל, שהוא

פטור ממצוות ראייה, כי אינו יכול לבוא ברגלו

ממש.

וכבר למדנו שאין להיכנס לעזרה במנעל,

שנאמר, "כִּי תִבְאוּ לִרְאוֹת פְּנֵי מִי בְקֶשׁ זֹאת

מִיָּדְכֶם רְמַס חֲצָרִי" (ישעיהו א' י"ב).

טמא פטור מראיה

הטמא, מאחר שאסור לו להיכנס לעזרה,

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף ד

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

פטור מראיה לגמרי, ואינו משלח עולת ראה ביד אחר.

שנאמר, "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ו**באת שמה. והבאתם שמה** עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם" (דברים י"ב ה'ו').

ללמד שכל שישנו בביאה, ישנו בהבאה, וכל שאינו בביאה, אינו בהבאה.

טמא וערל באכילת תרומה

בענין אכילת תרומה נאמר, "**איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר** והנגע בכל טמא נפש או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע" (ויקרא כ"ב ד').

ואמר רבי עקיבא, שהריבוי "**איש איש**" בא ללמד על הערל אף בהיתר, כגון שמתו אחיו מחמת מילה, שגם הוא כטמא, ואסור באכילת תרומה.

הערל פטור מראיה

לדעת רבי עקיבא, שאמר, שלענין אכילת תרומה ערל דינו כטמא. כן הוא לשאר דברים, ערל דינו כטמא.

ולפיכך, כשם שטמא פטור מראיה, ואינו משלח קרבנו על ידי אחר, כך הערל פטור מראיה, ואינו משלח קרבנו על ידי אחר.

רב הונא בכה על שנתרחקנו

מהקדוש ברוך הוא

א. לעניין הביאה למקדש.

נאמר "**שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה'**". ובדף ב' כבר נתבאר, שהכתוב הזה נדרש גם ככתבו "יראה", וגם כקריאתו "יראה", לומר לך שכדרך שאתה בא, כך הוא בא.

וכשרב הונא היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, עבד שהיה חביב לרבו, עד שהיה רבו מצפה לו לראותו, יתרחק ממנו?

כלומר, כיצד ארע שנהפך לו לשונא, ורחקו, עד שצוה שלא יראהו, כמו שאמר, "**כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי**" (ישעיה א' י"ב).

ב. לעניין אכילת קדשים.

נאמר, "**וזבחת שלמים ואכלת שם** ושמחת לפני ה' אלקיך" (דברים כ"ז ז').

וכשרב הונא היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, עבד שהיה חביב לרבו, עד שהיה רבו מצפה לו שיאכל על שלחנו, יתרחק ממנו?

כלומר, כיצד ארע שנהפך לו לשונא, ורחקו, עד שצוה שלא יביא קרבנות לפניו, כמו שאמר, "**למה לי רב זבחיכם יאמר ה'** שבאתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא תפצתי" (ישעיה א' י"א).

רבי אלעזר בכה על עומק התוכחה והדין

א. לעניין התוכחה.

נאמר, "**ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו**" (בראשית מ"ה ג').

וכשרבי אלעזר היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, ומה תוכחה של בשר ודם [שמוכיח פשעו בפניו], כך. תוכחה של הקדוש ברוך הוא, על אחת כמה וכמה.

ב. לעניין הפחד מהדין.

נאמר, "**ויאמר שמואל אל שאול למה הרגתני להעלות אתי** ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי ואלקים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בהלמות ואקרא לך להודיעני מה אעשה" (שמואל א' כ"ח ט"ו).

וכשרבי אלעזר היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, ומה שמואל הצדיק, היה מתיירא מן הדין, שמשום כך היה ירא, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], אנו, על אחת כמה וכמה.

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת חגיגה דף ד

לע"נ מרת פנינה (פסיה) ברן ע"ה

יראת שמואל הנביא כשהעלוהו באוב

כשביקש שאול מבעלת האוב להעלות את שמואל, עלה שמואל ואמר לשאול, "ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אתי ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי ואלקים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלמות ואקראה לך להודיעני מה אעשה" (שמואל א' כ"ח ט"ו). ואמרו שהיה רוגזו משום שהיה ירא שקוראים אותו לדין.

וזהו שנאמר מתחילה, "ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עלי מן הארץ" (שמואל א' כ"ח י"ג), שמשמע שעלו שנים.

שכשנתבקש שמואל לעלות, הלך והביא את משה עמו, שאמר לו, שמא חס ושלוש אני נתבע לדין, קום עמי, ותעיד שאין דבר שכתבת בתורה שלא קיימתי.

כולי האי ואולי

נאמר, "יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה" (איכה ג' כ"ט). וכשרבי אמי היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, כולי האי ואולי, כלומר כל היסורים הללו יקבל ועדיין הוא רק בספק "אולי יש תקוה".

ונאמר, "בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה'" (צפניה ב' ג'). וכשרבי אמי היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, כולי האי ואולי, כלומר כל המעשים הטובים הללו יעשו, ועדיין הם רק בספק "אולי תסתרו ביום אף ה'".

ונאמר, "שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט אולי יחנן ה' אלקי צבאות שארית יוסף" (עמוס ה' ט"ו). וכשרבי אסי היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה, שהיה אומר, כולי האי ואולי, כלומר כל המעשים הטובים הללו יעשו, ועדיין הם רק בספק "אולי יחנן".

"יש נספה בלא משפט"

נאמר, "רב אכל ניר ראשים ויש נספה בלא משפט" (משלי י"ג כ"ג). וכשרבי יוסף היה מגיע לפסוק הזה, היה בוכה על כך שיש שהם כלים אף שאין עוון בידם, ולא היה משפט לספותם.

ומעשה ארע, כשהיה מלאך המות אצל רב ביבי בר אביי שהיה רגיל לבוא לפניו. ואמר המלאך לשלוחו, לך הבא לי את מרים מגדלא שער נשיא, כלומר הרוג את מרים המקלעת שער הנשים. הלך שלוחו של מלאך המוות, והביא לו מרים מגדלא דרדקי.

אמר לו מלאך המות, אני את מרים מגדלא שער נשיא אמרתי לך להביא. אמר לו שלוחו, אם כן, אחזירנה. אמר לו מלאך המות, הואיל והבאת אותה, תהא במנין המתים, אכן מאחר שלא הגיע זמנה, כיצד יכולת לקחתה?

אמר לו, היתה אוחזת בידה מגרפה שחותים בה גחלים, והיתה מכבדת בה את התנור, והניחה אותה על רגלה כשהיא חמה, ובכך הורע מזלה, ונחלשה, ויכולתי לה.

שאל אותו רב ביבי בר אביי, וכי יש לכם רשות לעשות כן? השיב לו מלאך המות בשאלה, וכי לא נאמר "ויש נספה בלא משפט"?

הקשה רב ביבי בר אביי, והלא נאמר, "דור הלך ודור בא והארץ לעולם עמדת" (קהלת א' ד'). כלומר, יש זמן קצוב שהוא שנות דור, לזמן הליכתו לעולם, ולזמן ביאתו משם. והשיב לו מלאך המוות, איני מוסר אותם לשומרי המתים, ששמו דומה, אלא מתגלגלים עמי, ושטים בעולם עד שיתמלאו שנותיהם הנקראים דור, ורק אז אני מוסר אותם לדומה.

שאל רב ביבי בר אביי, סוף סוף, בשנים שהיו ראויות להם, מה אתם עושים. השיב לו מלאך המות, אם יש צורבא מרבנן שמעביר על מידותיו, אנו מוסיפים לו תחת מה שנטלנו מהם.